ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN — POLONIA
VOL. XXIII, 26 SECTIO H 1989

Instytut Ekonomiki Produkcji, Organizacji i Zarządzania
Instytut Teorii Rozwoju Społeczno-Ekonomicznego
Wydziału Ekonomicznego UMCS

Krystyna ZINCZUK, Mikołaj ZINCZUK

Integracja przemysłu spożywczego z rolnictwem na przykładzie Kombinatu Przemysłowo-Rolnego „Fructopol" w Lublinie

Интеграция пищевой промышленности и сельского хозяйства на примере агропромышленного комбината „Фруктополь" в Люблине

The Integration of Food Industry with Agriculture as Exemplified by the Industrial-Agricultural Works "Fructopol" in Lublin

Zaspokojenie potrzeb żywnościowych ludności jest uwarunkowane poziomem gospodarki żywnościowej. Gospodarka żywnościowa jest pojęciem kompleksowym i w jej skład wchodzi szereg ogniw: rolnictwo, skup, przemysł spożywczy, magazynowanie, handel surowcami i produktami żywnościowymi, transport i konsumpcja. Powiązanie rolnictwa z resztą gospodarki żywnościowej można przedstawić w postaci następujących form więzi gospodarczych:

rolnictwo — przemysł rolno-spożywczy
przemysł rolno spożywczy — rolnictwo
obrót produktami rolnymi — przemysł rolno-spożywczy
rolnictwo — inne ogniwa gospodarki żywnościowej (narodowej)
przemysł produkujący środki produkcji — rolnictwo.

Rolnictwo stanowi bazę surowcową dla przemysłu spożywczego, przemysłu włókienniczego i lekkiego. Przemysł dostarcza rolnictwu środki produkcji (maszyny rolnicze, nawozy sztuczne, środki ochrony roślin, pasze materiały budowlane itp.) i wpływa pośrednio na poziom i kierunki rozwoju produkcji rolnej, zaś przemysł rolno-spożywczy koncentruje uwagę na właściwy rozwój produkcji roślinnej i zwierzęcej przez dostarczenie rolnictwu dobrych odmian roślin, materiału hodowlanego itp.

Służy pomocą agrotechniczną i udziela kredytów na rozwój specjalizacyjnych gospodarstw rolnych (tworzy własną bazę surowcową) oraz zobowiązany jest do przejęcia całego wyprodukowanego surowca.

Wzajemne powiązania przemysłu spożywczego z rolnictwem i innymi działami gospodarki narodowej są przedmiotem studiów i ocen od wielu lat [1]. Krążenie dóbr między rolnictwem a przetwórstwem rolno-spożywczym decyduje o społecznej efektywności całej gospodarki żywnościowej, o stopniu zaspokojenia potrzeb żywnościowych kraju, a także o dynamice produkcji rolnej. Proces sterowania powiązaniami między pszczególnymi ogniwami gospodarki żywnoścowej odbywa się dotąd głównie za pomocą procesów planowania i zarządzania, realizowanych przez instytucje centralne oraz terenowe organy administracji państwowej czyli w tak zwanej sferze regulacji [2]. Natomiast mało jest bardziej rozwiniętych form integracji w tzw. sferze realnej, tj. w procesie produkcji.

Przejawami nowych rozwiązań w dziedzinie integracji przemysłu i rolnictwa są kompleksy rolniczo-przemysłowe lub kombinaty przemysłowo-rolne. Wydaje się, że z punktu widzenia potrzeb gospodarki żywnościowej najlepszą formą integracji przemysłu z pozostałymi ogniwami gospodarki żywnościowej są kombinaty przemysłowo-rolne. W niektórych krajach socjalistycznych kompleksy rolniczo-przemysłwe istnieją kilkanaście lat i zdają egzamin [3]. W Polsce wiodącym kombinatem tego typu jest Kombinat Przemysłowo-Rolny „Igloopol" w Dębicy. W niniejszym artykule zostanie zarpezentowana działalność Kombinatu Przemysłowo-Rolnego „Fructopol" w regionie środkowo-wschodnim.

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA KOMBINATU PRZEMYSŁOWO-ROLNEGO „FRUCTOPOL" W LUBLINIE.

Kombinat Przemysłowo-Rolny „Fructopol" w Lublinie powstał 1 01 1980 roku na bazie Lubelskich Zakładów Przemysłu Owocowo-Warzywnego. Zasięgiem swej działalności obejmuje województwa: bielskopodlaskie, chełmskie, lubelskie, siedleckie i zamojskie. Jednym z głównych argumentów, które podano w uzasadnieniu powołania Kombinatu

[1] Problematyka ta została szeroko omówiona w następujących pozycjach: Praca zbiorowa: *Związki rolnictwa z przemysłem spożywczym.* PWRiL, Warszawa 1968; Praca zbiorowa: *Polityka żywnościowa PRL.* PWN, Warszawa 1975; A. Woś: Związki rolnictwa z gospodarką narodową. PWRiL, Warszawa 1975.

[2] K. Górka, A. Grabiec: *Integracja przemysłu spożywczego z rolnictewm na przykładzie Kombinatu Przemysłowo-Rolnego „Igloopol" w Dębicy.* Zeszyty Naukowe AE Kraków 1980/136, s. 83—84.

[3] W. Misiuna: *Kompleksy rolno-przemysłowe w krajach RWPG.* „Ekonomista" 1977, 3.

Przemysłowo-Rolnego jest podniesienie efektywności gospodarowania i związanego z tym szybkiego wzrostu produkcji artykułów żywnościowych na potrzeby rynku wewnętrznego i eksportu. Utworzenie silnego organizmu gospodarczego, jakim niewątpliwie jest Kombinat, przyczyni się do pełnej integracji przemysłu spożywczego z rolnictwem a szczególnie z indywidualnymi gospodarstwami specjalistycznymi i spółdzielniami produkcyjnymi na terenie makroregionu środkowo-wschodniego.

Przedmiotem działania Kombinatu jest:

1) produkcja artykułów żywnościowych na zapotrzebowanie runku, rozwijanie eksportu i produkcji na cele pozarynkowe;

2) prowadzenie dla własnych potrzeb następujących kierunków działalności: skup i kontraktacja owoców i warzyw, produkcja rolnicza, produkcja półfabrykatów, produkcja budowlano-montażowa, remonty maszyn i urządzeń.

Kombinat „Fructopol" tworzą obecnie następujące zakłady:

a) Zakłady Przetwórstwa Owocowo-Warzywnego w Chełmie, Kluczkowicach, Nieledwi, Osmolicach, Stoczku Łukowskim, Terespolu i Zagłobie,

b) Gospodarstwo Rolno-Sadownicze w Chromówce,

c) Wytwórnia Octu i Musztardy w Parczewie,

d) Zakład Mechaniczny w Dysie.

Struktura wewnętrna i stopień samodzielności zakładów tworzących Kombinat „Fructopol" jest zbliżony do rozwiązań przyjętych dla kombinatów przemysłowo-rolnych w Polsce. Istotnym czynnikiem wpływającym na wielkość i kierunek produkcji jest możliwość zaopatrzenia surowcowego. Wszystkie zakłady przetwórstwa owocowo-warzywnego Kombinatu posiadają własną bazę surowcową, co wpłynęło na uniezależnienie się od dostawców umownych. Od 1981 roku prowadzona jest w Kombinacie systematyczna weryfikacja upraw. Jej celem jest urealnienie zakontraktowanego areału i rozwiązanie umów kontraktacyjnych z niesolidnymi plantatorami. Równolegle do prowadzonej weryfikacji bazy surowcowej organizowane są działania zmierzające do pozyskania nowych producentów szczególnie tych upraw, które w optymalnych warunkach glebowo-klimatycznych są niezbędne do produkcji zakładu przetwórstwa owocowo-warzywnego.

Strukturę powierzchni upraw zakontraktowanych przez Kombinat „Fructopol" charakteryzują dane zawarte w tabeli 1. Baza surowcowa Kombinatu „Fructopol" zlokalizowana jest na ponad 6000 ha na terenie pięciu województw i obejmuje 20 tys. plantatorów. Największy udział w uprawach stanowią sady (45,3%) i uprawy jagodowe (34,7%). Powierzchnia upraw na jednego plantatora jest zróżnicowana i zależy od typu uprawy. Największe plantacje występują wśród sadowników. W 1986

Tab. 1. Wielkość i struktura upraw w Kombinacie „Fructopol" w 1986 r.
The crop size and structure in the works of "Fructopol" in 1986

Wyszczególnienie	Powierzchnia upraw w ha	Struktura w %	Liczba plantatorów	Wielkość powierzchni upraw na 1 plantatora w ha
Warzywa ogółem	847,9	14,1	3997	0,21
w tym: pomidory	481,9	8,0	2069	0,23
ogórki	163,0	2,7	1121	0,16
fasola	54,3	0,9	494	0,11
inne	148,7	2,5	411	0,45
Truskawka	351,2	5,9	2289	0,15
Owoce jagodowe	2082,7	34,7	8402	0,25
w tym: porzeczka czarna	1278,1	21,3	6579	0,19
porzeczka czerwona	464,6	7,7	3819	0,12
agrest	18,0	0,3	1[illegible]9	0,09
malina	322,0	5,4	1199	0,27
Sady	2722,7	45,3	5312	0,51
w tym: jabłoniowe	2224,8	37,1	4243	0,52
wiśniowe	288,1	4,8	1420	0,20
śliwowe	204,8	3,4	1405	0,15
Ogółem Kombinat	6004,5	100,0	20000	0,30

Źródło: Opracowanie własne na podstawie analiz ekonomicznych Kombinatu Przemysłowo-Rolnego „Fructopol" w Lublinie z 1986 r.

roku skupiono 111 294 tys. ton owoców i warzyw. Największy udział stanowiły owoce (72%), natomiast warzywa stanowiły 19,3% ogółu skupu. Głównymi kierunkami specjalizacji bazy surowcowej Kombinatu „Fructopol" są plantacje: truskawki, porzeczki czarnej, warzyw (na potrzeby nowo wybudowanej chłodni-zamrażalni w Osmolicach). Szczególnym zainteresowaniem plantatorów od 1986 r cieszy się uprawa czarnej porzeczki pod zbiór kombajnem. Asortyment produkcji poszczególnych zakładów Kombinatu uzależniony jest od bazy surowcowej i specjalizacji produkcyjnej zakładów, co prezentują dane tabeli 2.

Produkcję Kombinatu podzielić można na następujące grupy rodzajowe: 1) przetwory owocowe (moszcze, soki, marmolady, dżemy, powidła, marynaty i pulpy owocowe, galaretki), 2) owoce mrożone, 3) warzywa mrożone, 4) ogórki kwaszone i konserwowe, 5) koncentrat pomidorowy, 6) przetwory warzywne, 7) wina, 8) susz owocowy i warzywny.

Wartościową strukturę produkcji w poszczególnych zakładach Kombinatu prezentują dane tabeli 3. Największy udział w produkcji mają za-

Tab. 2. Specjalizacja zakładów Kombinatu według bazy surowcowej
Specialization of the institutions of the Works according to the raw materials base

Surowce	Zagłoba	Kraśnik	Kluczkowice	Osmolice	Chełm	Nieledew	Terespol	Stoczek Łukowski
WARZYWA								
pomidory				+	+			
ogórki	+		+	+			+	+
fasola szparagowa	+				+			
fasola na ziarno	+					+		+
buraczki ćwikłowe					+	+		
szparagi	+							
inne	+		+					+
Truskawski	+	+	+		+	+	+	+
OWOCE JAGODOWE								
porzeczka czarna	+	+	+	+	+	+	+	+
porzeczka kolorowa	+	+	+	+	+	+		+
maliny	+	+	+	+	+	+	+	+
agrest		+		+	+	+		
winogrona					+			
OWOCE Z SADÓW								
jabłka	+	+	+	+	+	+	+	+
wiśnie	+	+	+	+	+	+	+	
śliwki	+	+	+		+		+	+

+ — specjalizacja zakładu

Źródło: Opracowanie własne na podstawie materiałów z Kombinatu „Fructopol".

kłady w ZPOiW Chełm (33,8%) oraz ZPOW Nieledew (23,1%). Inne zakłady (G.R.S. Chromówka, Zakład Mechaniczny w Dysie oraz ZPOW Kraśnik) pozostają na etapie budowy lub rozbudowy i ich udział w strukturze produkcji jest niewielki.

Produkcja Kombinatu przeznaczona jest na potrzeby rynku wewnętrznego i eksportu (tab 4). W 1986 r. udział eksportu Kombinatu wzrósł ponad 5-krotnie, co należy uznać za bardzo pozytywne zjawisko produkcyjne Kombinatu. Wewnętrzne powiązania produkcyjne Kombinatu obrazuje ryc. 1. Związki produkcyjne między poszczególnymi jednostkami organizacyjnymi Kombinatu są złożone. Cała produkcja szkółkarska oraz produkcja owoców przeznaczona jest na potrzeby Kombinatu. Podobnie Zakłady Mechaniczne w Dysie świadczą usługi na potrzeby Kombinatu. Szczególnie w latach urodzaju owoców i warzyw w celu lepszego ich wykorzystania następują przerzuty między zakładami Kombinatu. Ma to na celu pełne wykorzystanie zdolności produkcyjnych tych zakładów.

Tab. 3. Struktura produkcji według zakładów Kombinatu w mln zł/wg cen realizacji

The production structure according to the institutions of the Works in millions of zloty (according to the prices of realization)

Wyszczególnienie	1982	Udział w %	1987	Udział w %
Zagłoba	419,3	10,3	930,8	10,0
Osmolice	190,0	4,7	543,5	5,8
Kluczkowice	315,1	7,8	826,9	8,9
Chełm	1414,4	34,9	3147,3	33,8
Nieledew	1093,3	26,9	2153,1	23,1
Stoczek Łukowski	260,0	6,4	580,5	6,2
Terespol	216,7	5,3	594,3	6,4
Parczew	106,1	2,6	248,8	2,7
G.R.S. Chromówka	11,0	0,3	37,9	0,4
Dys	15,6	0,4	66,4	0,7
Kraśnik	16,2	0,4	183,9	2,0
KOMBINAT	4057,3	100,0	9313,4	100,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z działu ekonomicznego Kombinatu „Fructopol".

Tab. 4. Struktura sprzedaży Kombinatu „Fructopol" w %

The sale structure of the Works „Fructopol" in %

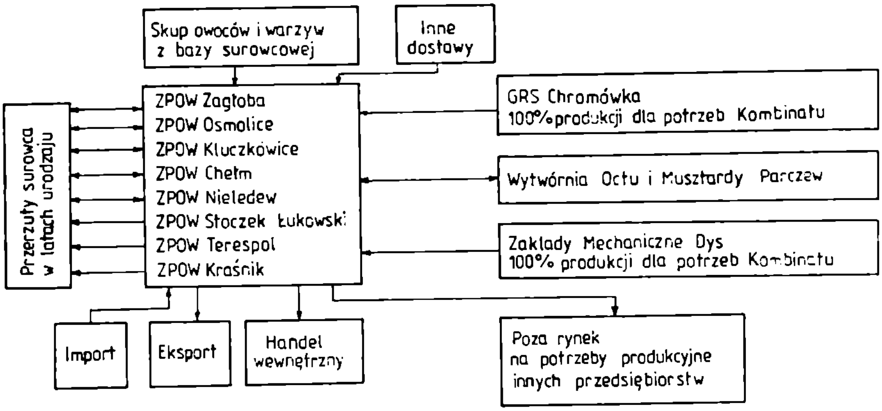
Wyszczególnienie	1982	1986
Rynek	75,4	65,1
Eksport	4,7	25,9
Poza rynek *	19,9	9,0

* Sprzedaż poza rynek obejmuje dostawy półproduktów Kombinatu do zakładów rzemieślniczych i spółdzielczych, które wykorzystywane są w nich do dalszej produkcji.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z działu ekonomicznego Kombinatu „Fructopol".

KIERUNKI ROZWOJU KOMBINATU „FRUCTOPOL" W LUBLINIE.

W latach 1980—1987 nastąpił znaczny rozwój Kombinatu w układzie przestrzennym. Powiększyła się baza surowcowa, wiele zakładów przetwórstwa jest ciągle modernizowanych i rozbudowywanych na potrzeby rynku wewnętrznego i eskportu. W ostatnich latach nakłady inwesty-

Ryc. 1. Wewnętrzne powiązania produkcyjne Kombinatu Przemysłowo-Rolnego „Fructopol" w Lublinie

Interior production links of the Industrial-Agricultural Works "Fructopol" in Lublin

cyjne przeznaczone są przede wszystkim na budowę chłodni-zamrażalni o pojemności 5000 ton jednorazowego składowania w Osmolicach. Realizacja tej inwestycji przyczyni się do wzrostu eksportu mrożonek owoców (w szczególności malin, truskawek i czarnej porzeczki) i owoców. Ostatnio wśród odbiorców zagranicznych wzrosło zainteresowanie koncentratem jabłkowym i suszem owocowym.

Interesujące wydaje się zaprezentowanie podstawowych mierników ekonomicznych charakteryzujących działalność Kombinatu, co charakteryzują dane tabeli 5. Z informacji zamieszczonych w tej tabeli wynika, że sprzedaż wyrobów w 1987 r wzrosła prawie 4-krotnie w porównaniu do 1980 r (według cen realizacji). Zatrudnienie w badanym okresie zmalało o 785 osób. Było to spowodowane odłączeniem się od Kombinatu w 1981 r przodującego ZPOW w Milejowie. Wydajność pracy wykazuje systematyczny wzrost. Eksport w latach 1984—1987 wykazuje znaczną dynamikę, a udział eksportu w produkcji sprzedanej wzrósł w 1987 r do 21,7%, zaś największy był w 1986 r (26,3%). Dalsze inwestycje Kombinatu zmierzają do rozbudowy lub modernizacji zakładów przetwórstwa owocowo-warzywnego oraz budowy 4 nowych chłodni-zamrażalni o zdolności przechowalniczej 2000 ton przy każdym zakładzie przetwórczym.

Kolejnym ważnym przedsięwzięciem gospodarczym Kombinatu będzie przejęcie Zakładu Rolno-Przemysłowego w Niemcach posiadającego ponad 400 ha użytków rolnych, gdzie przewiduje się w najbliższym okresie rozwinąć szkółkarstwo materiału sadowniczego dla potrzeb Kombinatu oraz rolników indywidualnych i spółdzielni produkcyjnych. W zimie 1986/1987 ponad 62% sadów w regionie środkowo-wschodnim wymarzło

Tab. 5. Podstawowe mierniki ekonomiczne działalności Kombinatu „Fructopol" w latach 1980—1987
The basic economic measures of the activity of the "Fructopol" Works between 1980 and 1987

Wyszczególnienie	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Sprzedaż wyrobów i usług wg cen realizacji w mln zł	2927,5	3053,0	3279,9	5251,2	6870,2	6973,9	7931,8	9313,4
Dynamika rok poprzedni 100%		104,3	107,4	160,1	130,8	101,5	113,7	117,4
Zatrudnienie ogółem	2809	2023	1931	1982	2000	2025	2035	2024
Dynamika rok poprzedni 100%	—	72,0	95,5	102,6	100,9	101,3	100,5	99,5
Wydajność pracy w mln zł	1,042	1,509	1,699	2,649	3,435	3,444	3,898	4,601
Dynamika rok poprzedni 100%	—	144,8	112,6	155,9	129,7	100,3	113,2	118,0
Nakłady inwestycyjne ogółem w mln zł	215,1	100,0	172,5	254,0	180,1	182,0	656,1	1935,6
Dynamika rok poprzedni 100%		46,5	172,5	147,2	70,9	101,1	360,5	295,0
Eksport wg cen zbytu w mln zł	262,8	93,6	155,0	146,5	1027,7	1834,2	2054,2	2025,5
Dynamika rok poprzedni 100%	—	35,6	165,6	94,5	701,5	178,5	112,0	98,6
Udział eksportu w produkcji sprzedanej (w %)	9,0	3,1	4,7	2,8	14,9	26,3	25,9	21,7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie materiałów Kombinatu „Fructopol" w Lublinie.

i aktualnie prowadzona jest rekultywacja oraz nowe nasadzenia, których wielkość uzależniona jest od materiału szkółkarskiego, wciąż deficytowego. Na pozostałym areale planuje się rozwinąć uprawę warzyw na materiał nasienny a także na potrzeby nowo budowanych w Kombinacie zamrażlni-chłodni.

W ostatnich latach proeksportowa polityka inwestycyjna Kombinatu jest zbieżna z założeniami II etapu reformy gospodarczej. Dyrekcja Kombinatu podjęła szereg zamierzeń inwestycyjnych, tj. budowę chłodni-zamrażalni w Osmolicach, modernizację i budowę linii produkcyjnych do produkcji soków z owoców i warzyw, które przyczyniły się do zwiększenia produkcji na eksport, w tym do krajów II obszaru płatniczego. Realizacja zadań w rozwijaniu bazy surowcowej i przetwórczej odbywa się przy aktywnej współpracy z różnymi ośrodkami naukowymi w Polsce, takimi jak Akademia Rolnicza w Lublinie, Akademia Rolnicza w Poznaniu i Warszawie, Politechnika Łódzka oraz Instytut Sadownictwa w Skierniewicach.

РЕЗЮМЕ

В статье представлены связи пищевой промышленности с сельским хозяйством на примере агропромышленного комбината „Фруктополь" в Люблине, представляющего собой один из крупнейших заводов плодоовощной промышленности в средневосточном регионе Польши. Размеры и разнообразие сельскохозяйственной продукции и промышленности является решающим показателем общественной эффективности пищевого комплекса в целом и в значительной степени решают удовлетворение потребностей населения в области продовольственных товаров. В настоящее время самой эффективной формой интеграции промышленности с остальными звеньями пищевого комплекса являются агропромышленные комбинаты.

SUMMARY

The article presents relations between food industry and agriculture as exemplified by the Industrial-Agricultural Works „Fructopol" in Lublin. It is one of the greatest fruit-and-vegetable processing works in the Central-Eastern region of Poland. The size of the differentiation of agricultural production and industry are a decisive measure of the social effectiveness of the whole complex of food economy. They contribute significantly to the satisfaction of the social food needs of the population. Nowadays, the industrial-agricultural works existing in our country are the most adequate form of the integration between the industry and the other links of food economy.